

Remissyttrande över 2014 års Demokratiutredning Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5)

Folkbildningsrådet redovisar här synpunkter på de förslag i rubricerat betänkande som vi bedömer berör förutsättningarna för folkbildningsverksamheten. Vi har valt att komplettera remissyttrandet med aspekter på folkbildningens betydelse för den demokratiska utvecklingen eftersom detta perspektiv praktiskt taget saknas i betänkandet.

Principiella synpunkter

Följande citat är allt som står att finna om folkbildningens roll och uppgifter för demokratin i hela betänkandet från 2014 års Demokratiutredning: *"Folkbildningsorganisationerna har en särskilt viktig roll vad gäller kunskapsförmedling om demokratins spelregler och grundläggande principer."* (Avsnitt 5.4 Politiskt deltagande genom det civila samhället, s 133)

Kontrasten ifråga om synen på folkbildningens betydelse för demokratin jämfört med den tidigare demokratiutredningens slutbetänkande (SOU 2000:1) är slående. Där lyfts folkbildningens betydelse för demokratin fram i flera avseenden, bland annat för deltagardemokratin, för att stärka den demokratiska medvetenheten, för demokratiska värderingar i utvecklingssamarbetet, för politisk medvetenhet och kritiskt tänkande i ett ökat informationsflöde, för digital delaktighet, för att nämna några exempel.

Statens stöd till folkbildningen baseras idag liksom år 2000 på syftet att stärka och utveckla demokratin; att göra det möjligt för (en ökad mångfald) människor att påverka sin livssituation; att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället; att bredda intresset för kultur och öka delaktigheten i kulturlivet.

Olika regeringar har lagt propositioner om folkbildning på denna grundval, senast 2014 (Allas kunskap – allas bildning, SOU 2013/14:172). Det statliga anslaget till folkbildningsverksamheten i folkhögskolor och studieförbund har ökat och är idag större än någonsin. Det råder politisk samsyn om att folkbildningen har utgjort och utgör en väsentlig del i den demokratiska infrastrukturen i Sverige. Mot denna bakgrund är folkbildningens osynlighet i föreliggande betänkande beklaglig och svår att förstå.

Förslagen i betänkandet

3.6.1 Nytt mål för demokratipolitiken

Utredningens förslag:

Målet för demokratipolitiken ersätts med följande mål: "En hållbar demokrati som kännetecknas av delaktighet och jämlikt inflytande. Målsättningen med en hållbar demokrati uppnås genom specifika delmål." Ersätter nuvarande målformulering: "en levande demokrati där individens möjligheter till inflytande förstärks"

Folkbildningsrådet tillstyrker förslaget. Vi delar uppfattningen att hållbarhet, delaktighet och jämlikt inflytande är centrala mål för demokratipolitiken. Vi vill därtill betona att styrkan och mångfalden i civilsamhälle och folkbildning är avgörande faktorer för att nå dessa mål, vilket måste avspeglas i civilsamhälles- och folkbildningspolitikens utformning.

Folkbildningsrådet vill göra följande förtydligande när det gäller folkbildningens demokratiska samhällsroll:

Folkbildningen som del av en hållbar demokratisk infrastruktur

Ett demokratiskt samhälle förutsätter gemenskap och social sammanhållning. Det bygger på att människor respekterar och litar på varandra och delar grundläggande värderingar. För att kunna bidra till att stärka och utveckla demokratin behöver folkbildningen därför finnas i hela landet och samla många deltagare – med olika bakgrund, förutsättningar och erfarenheter.

Studieförbund och folkhögskolor utgör en nationell och lokal arena där mer än 1 miljon människor, för att utveckla sitt samhällsengagemang och sitt kulturintresse, kan mötas under demokratiska former för lärande och samtal. Mångfalden är stor. Här samlas kvinnor och män i olika åldrar, från Sverige eller födda i andra länder.

Främja demokrati och engagemang genom bildning och utbildning

Relationen mellan ett samhälles bildnings- och utbildningsnivå och den demokratiska utvecklingen och stabiliteten är tydlig. Ju mer välutbildad och välinformerad befolkningen är desto fler är det som står för demokratiska värderingar och förhållningssätt och desto stabilare blir den grund som demokratin vilar på. Även sambandet mellan utbildning och samhällsengagemang är starkt. Det är i första hand människor med relativt lång formell utbildning – och som vuxit upp i miljöer där man ägnat sig åt olika föreningsaktiviteter – som är aktiva i föreningsliv och annat påverkansarbete.

Det kanske viktigaste bidrag som folkbildningen lämnar till samhället är den breda medborgarbildningen. Folkbildningens utbud är omfattande och mångsidigt och oavsett ämne ska deltagande i folkbildning ge samhällsrelevanta perspektiv och erfarenheter som grund för individens ställningstaganden och engagemang.

Folkbildningens samverkan med det civila samhällets organisationer stärker demokratin

Det civila samhällets organisationer– inklusive folkbildningen – utgör en bas för befolkningens samhällsengagemang. Folkbildningens samarbete med huvudmän, medlemsorganisationer, samverkansorganisationer och lokala föreningar omfattar tusentals organisationer. Samverkan med det civila samhället är avgörande för folkbildningens möjligheter att finnas i hela landet och att nå ut till en mångfald människor. Samverkan ger folkbildningen en idémässig förankring och mångfald som saknar motsvarighet i andra delar av utbildningssystemet.

För det civila samhällets organisationer innebär samverkan med folkbildningen både en utvecklingspotential och en stabiliserande faktor. Folkbildningen främjar föreningsengagemang. I individens strävan att engagera sig socialt och politiskt fungerar folkbildningen som en kanal till det civila samhällets organisationer: Den som redan är föreningsaktiv ges tillgång till ytterligare redskap och arenor i och med folkbildningens verksamheter. Omvänt kan deltagande i folkbildning skapa intresse för nya samhällsfrågor och inspirera fler människor att engagera sig i det civila samhällets organisationer.

För att värna folkbildningens pluralism behöver studieförbund och folkhögskolor fortsätta att vara öppna för samverkan med nya organisationer och beredda att möta människors nya sätt att organisera och aktivera sig.

Träning i aktivt medborgarskap stärker individen

Folkbildningen ska skapa förutsättningar för ett aktivt medborgarskap i ett livslångt perspektiv. Det betyder att studieförbund och folkhögskolor behöver arbeta för att stärka människors vilja och drivkrafter, och erbjuda redskap och arenor för samhällsengagemang och påverkansarbete.

Folkbildning ska genomföras tillsammans *med* deltagarna, inte *åt* dem eller *för* dem. Det betyder att folkbildningens metoder och arbetssätt ska vara aktiverande och kännetecknas av jämlikhet och ömsesidig respekt. Deltagarna behöver ha ett gemensamt ansvar för det lärande som sker i gruppen, var och en ska kunna ta initiativ och uppmuntras att säga sin mening. En jämförelsevis stor andel av folkhögskolans deltagare har svaga socioekonomiska förutsättningar. Samtidigt visar en studie som genomförts vid Ersta Sköndal högskola (Svedberg & von Essen: Mer engagemang? - folkbildningen i det svenska civilsamhället). Folkbildningsrådet 2015) att det ideella engagemanget är lika högt i denna grupp som i befolkningen i stort, även om det tar sig delvis olika uttryck. Resultaten indikerar att folkhögskolan kan bidra till en handlingskraft som kompenserar för deltagarnas svagare socioekonomiska förutsättningar.

Även undersökningar bland studieförbundens deltagare visar på ett tydligt samband mellan deltagande och samhällsengagemang. Och de mer 97 000 kvinnor och män som utan arvode tar på sig ansvaret att som cirkelledare leda andra – lyssna, dela med sig, engagera sig och entusiasmera – innebär ytterligare en resurs för det demokratiska samhället.

3.6.2 Tillsätt en maktutredning

Utredningens förslag:

En maktutredning tillsätts för att sammanställa kunskap om hur maktförhållandena i det svenska samhället har förändrats sedan millenniumskiftet och för att analysera hur pågående samhällsförändringar kan påverka maktförhållandena på sikt.

Folkbildningsrådet tillstyrker förslaget. Det är angeläget med en bred och allsidig beskrivning och analys av de omfattande samhällsförändringarna de senaste decennierna i relation till maktförhållanden och demokratins förutsättningar. Folkbildningsrådet har i budgetunderlag till regeringen pekat på att Sverige står inför en situation där samhället riskerar att dras isär, strukturer utmanas och klyftor ökar, vilket ytterligare accentuerar

behovet av att stärka folkbildningens möjligheter att möta fler deltagare och fler behov i samhället.

5.5 Överväganden och förslag om valdeltagandet och politiskt engagemang mellan valen

Sammanfattande analys:

Det finns inga tecken på att demokratin hotas av en medborglig passivitet. Valdeltagandet har ökat i de senaste valen samtidigt som det allmänna politiska engagemanget mellan valet är på en beständig nivå. Däremot finns påtagliga skillnader i deltagandet mellan olika grupper i samhället. Åtgärder bör därför vidtas för att försäkra politisk jämlikhet.

5.5.1 Insatser för ett jämlikt politiskt deltagande

Utredningens förslag:

I syfte att skapa jämlika förutsättningar för ett aktivt deltagande bör regeringen utöka stödet till organisationer i det civila samhället som arbetar med att öka det politiska deltagandet. Regeringens satsning på lokala resurscenter kan ha en viktig betydelse för demokratiutvecklingen och för att denna insats ska kunna påverka den politiska jämlikheten ska satsningen utökas och omfatta fler organisationer och stadsdelar.

Folkbildningsrådet anser att samhällets stöd till civilsamhällsorganisationer och folkbildning till största del bör vara generellt och inte riktat och villkorat till vissa organisationer utifrån statens bedömning av effekter på politiskt deltagande. Detta är också i linje med principerna för den statliga civilsamhällspolitikerna och stödet till folkbildningen. En instrumentell syn på sambandet mellan deltagande i vissa civilsamhällsaktiviteter och politiskt deltagande ska inte ligga till grund för den statliga bidragsgivningen.

5.5.4 Insatser för ett ökat valdeltagande

Utredningens bedömning:

Valdeltagandet har ökat, men skillnader kvarstår mellan olika väljargrupper. Det offentliga bör därför fortsatt verka för ett högt och mer jämlikt valdeltagande. Det kan exempelvis ske genom satsningar på att stärka kunskapen om demokratin, stimulera det politiska intresset och öka valdeltagandet bland unga och utrikes födda. Vi anser vidare att partierna bör redovisa hur de har använt det stöd som fördelas till partierna för informationsinsatser inför allmänna val.

Folkbildningsrådet vill peka på folkbildningens betydelse för ett mer jämlikt politiskt deltagande. De strävanden som görs i studieförbund och

folkhögskolor för att engagera en större mångfald människor i verksamheten kan bidra till ökat samhällsintresse och engagemang hos individer som underlättar deltagande i allmänna val.

Forskning visar att människor med svaga socioekonomiska resurser engagerar sig ideellt i mindre utsträckning än andra. För att göra det möjligt för en större mångfald människor att påverka sin livssituation och samhällsutvecklingen behöver studieförbund och folkhögskolor arbeta aktivt för att involvera även de som inte självmant söker sig till folkbildningen eller engagerar sig i det civila samhällets organisationer.

5.5.2 Behovet av mötesplatser

Utredningens bedömning:

Möjligheten till tillgängliga mötesplatser för sociala möten bör förbättras i kommunerna. Ett sätt för kommuner att få tillgång till fler möteslokaler är att öppna upp skolans lokaler för föreningsaktiviteter efter skoltid.

Folkbildningsrådet delar utredningens bedömning.

15.7 Överväganden och förslag om delaktigheten och inflytandet för personer med funktionsnedsättning

Sammanfattande analys:

Personer med funktionsnedsättning utgör en grupp som utestängs från flera arenor på grund av bristande tillgänglighet. Bristande tillgänglighet är diskriminerande och utgör ett hinder för att personer med funktionsnedsättning ska bli fullt delaktiga i demokratin. Åtgärder som syftar till att säkerställa lika möjligheter till delaktighet och inflytande i politiska beslutsprocesser för alla medborgare, oavsett funktionsförmåga, är därför nödvändiga.

15.7.1 Demokratisk delaktighet ska utgöra ett mål i funktionshinderspolitiken

Utredningens förslag:

I syfte att säkerställa att den demokratiska delaktigheten får större utrymme i funktionshinderspolitiken bör demokratisk delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning utgöra ett eget mål i den kommande funktionshindersstrategin.

15.7.2 Insatser för att öka valdeltagandet för personer med funktionsnedsättning

Utredningens bedömning:

Personer med funktionsnedsättning röstar i lägre utsträckning än övriga

befolkningen. Mot denna bakgrund bör insatser för att öka valdeltagandet i gruppen genomföras.

15.7.6 Ökad tillämpning av beslutsfattande på distans

Vår bedömning:

Fullmäktige bör möjliggöra beslutsfattande på distans i fullmäktige och nämnder.

15.7.7 Funktionshindersråd bör finnas i alla kommuner och landsting

Utredningens bedömning:

Kommunerna och landstingen bör ha råd för samverkan med funktionshindersrörelsen. Fullmäktige bör anta reglementen för rådets funktion i den kommunala organisationen.

Folkbildningsrådet tillstyrker förslaget att demokratisk delaktighet ska vara ett mål i funktionshinderspolitiken. Folkbildningsrådet vill framhålla att reell tillgänglighet till utbildningsmöjligheter är en viktig faktor för ökad demokratisk delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Gruppen deltagare med funktionsnedsättning inom folkhögskolan är stor jämfört med andra utbildningsformer. Drygt en tredjedel av deltagarna på folkhögskolornas allmänna kurs hösten 2015 hade någon form av funktionsnedsättning. Handikapporganisationer är medlemsorganisationer i studieförbund och personer med funktionsnedsättning deltar i studieförbundens verksamhet (7,1 procent av deltagarna i studieförbundens cirkelverksamhet hade funktionsnedsättning 2015, vilket motsvarar 120 200 deltagare i 16 400 studiecirkel).

I studieförbundens och folkhögskolornas generella uppdrag ingår det att erbjuda folkbildning till deltagare med funktionsnedsättning. Inom folkbildningen satsas dessutom resurser på särskilda insatser genom förstärkningsbidrag och språkschablon till deltagare med brister i svenska språket (totalt 174 miljoner kr 2015). Svensk folkbildning bidrar därmed i hög grad till den demokratiska delaktigheten för personer med funktionsnedsättning.

För Folkbildningsrådet

Maria Graner
generalsekreterare